

Макшишко О. С., студент
Бережна О. О., ст. викладач
Національний університет «Запорізька політехніка»

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІНГВОКОГНІТИВНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

Витлумачення і вивчення мови тексту надзвичайно складні й різноманітні. Лінгвістичний аналіз художнього твору передбачає визначення специфіки мови твору, встановлення зв'язків, що існують між словом і художнім образом, з'ясування основних підходів до аналізу. Мовні одиниці розглядають у тісній залежності від контексту, їх конкретних контекстуальних значень. Той чи інший мовний засіб стає важливим у вираженні ним конкретного змісту [1, с. 387]

Всі мовні рівні взаємопов'язані саме тому, що кожен з них орієнтований на зміст, бере участь у його формуванні. Між словом і образом у художньому творі існує тісний зв'язок. У системі художнього образу слово ускладнює свою функцію, воно передає зміст, що складається з номінативно-предметних значень і водночас дає конкретно-чуттєве уявлення про явища дійсності, виражає авторську оцінку, авторський ідеал, який реалізується в образі. Важливе значення для лінгвістичного аналізу художнього образу має правильне розуміння мовних засобів, що по-різному втілюється в художньому тексті, й тих зв'язків, що існують між словом і образом.

Аналіз мови художнього твору пов'язаний з характеристикою прийомів образно-естетичного використання автором мовних елементів різних рівнів. Методологічною основою аналізу є визнання єдності форми і змісту як двох неподільно пов'язаних частин твору, що визначають його цілісність і значущість. Як відомо, дослідники визнають можливість абстрагування однієї зі сторін, і тоді так чи інакше ми матимемо справу або з формою, або зі змістом, який не може існувати поза певною формою [2, с. 107].

Основні етапи лінгвістичного аналізу художнього твору подала М. Крупа. Це: 1) з'ясування загальної художньої ідеї твору; 2) аналіз мовних засобів усіх рівнів.

У літературознавчому плані твір розглядається, передусім, як певна ідейно-естетична цінність. Завдання лінгвістичного аналізу – показати ті мовні засоби, за допомогою яких подається ідейно-емоційний зміст літературного твору. Отже, при різній кінцевій меті двох видів аналізу результати їх взаємодоповнюють один одного і,

внаслідок цього, забезпечують розуміння глибинної суті твору, сприяють сприйняттю його як виду мистецтва [1, с. 388].

Прийоми дослідження мови тексту художнього твору ґрунтуються на таких принципах: 1) характеристика мовних засобів у зв'язку з ідейно-образним змістом твору; 2) оцінка мовних фактів у межах смислової структури тексту; 3) співвіднесеність стилістичних характеристик мовних елементів з літературними і стилістичними нормами певної епохи; 4) врахування авторської позиції.

Справжній художник слова ніколи не виступає пасивним оповідачем. Він постійно скеровує читача, розставляє необхідні смислові акценти.

Ступінь вираження авторської оцінки, авторського ставлення до зображуваного неоднакова у різних жанрах художньої літератури. Уміння визначити позицію автора сприяє розумінню підтексту, дає змогу відтворити недоказане. Мовні елементи обов'язково аналізуються у їх взаємозв'язках і взаємообумовленості [1, с. 389].

Художній твір – складна єдність компонентів, що утворюють гармонійне ціле. У контексті художнього цілого елементи різних рівнів взаємообумовлені й не можуть розглядатися ізольовано одне від одного. Саме ці зв'язки сприяють появі смислових домислів.

Єдиної схеми лінгвістичного аналізу не існує. У кожному конкретному жанрі вона визначається характером тексту: його жанровою приналежністю і тими мовними засобами, що відіграють провідну роль, передаючи зміст. У процесі аналізу розглядаються елементи різних рівнів (фонетичні, морфемно-словотвірні, лексичні, морфологічні, синтаксичні). Крім того, певне значення у тексті надається розділовим знакам і графічним засобам виділення деяких компонентів.

Лінгвістичному аналізу може передувати характеристика композиційної структури тексту та його ідейно-тематичного тла [1, с. 389].

Велика роль у цьому процесі належить читачеві, бо до сприйняття твору долучаються різні фактори й особистий рівень знань. Кожен читач акцентує на подіях по-своєму, інтерпретує текст по-різному. При цьому авторське пізнання дійсності може виявитися для читача: придатним / непридатним; зрозумілим / незрозумілим; істинним / неістинним; справедливим / несправедливим; глибоким / поверхневим. Поверхневий аналіз пов'язаний зі словником тексту. Відповідно – тлумачення лексики тексту призведе нас до інтерпретації його поверхневого смислу. Глибинний аналіз тексту передбачає аналіз: 1) предметний (денотативний чи фабульний); образний; 2) ідейний [1, с. 390].

Предметний аналіз відповідає ситуації (фрагменту дійсності), описаній у тексті, а предметний рівень аналізу викриває «дослівний», фабульний зміст тексту, його тематичну своєрідність.

Образний смисл – це результат об'єктивзації асоціативно-художнього мислення автора і розчленовується на: образно-зображувальний смисл; образно-оцінний смисл, пов'язаний із позитивною чи негативною оцінкою зображуваного. Образний рівень викриває специфіку асоціативно-образної побудови твору. Ідейний смисл надбудовується над описом ситуації та над образним смислом, є відображенням задуму автора і тому має концептуальний характер. Ідейний рівень виявляє авторську концепцію, що залежить від низки екстралінгвальних факторів, а саме: світогляду автора, його ідеологічної позиції; творчого методу; школи, до якої він належить та ін. [1, с. 390].

Література

1. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2008. 423 с.
2. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 461 с.